

IK
HEB
GELEEFD

Annelies
Rutten

IK
HEB
GELEEFD

Bart
Van Leuven

PORTRETTEEN OP DE RAND
VAN HET LEVEN

William Boeva

De dood, het einde van het leven, zoals wij het hier kennen.

Vanaf onze geboorte zijn wij allen stervenden, om maar eens een open deur in te trappen.

Veel mensen vragen zich hun hele leven af: wanneer komt de dood?

En wat komt er na de dood? Het is zo onvatbaar dat we meestal besluiten om het te bannen uit ons bestaan.

Maar is dat wel nodig?

Het grote onbekende zal wellicht altijd angstaanjagend zijn. Maar is de dood niet net de zin van het leven? Ik zou het de drijfveer van ons bestaan noemen. Als we allemaal voor eeuwig bleven leven, zouden we dan nog gemotiveerd zijn om vandaag aan de slag te gaan?

Of stellen we alles uit tot morgen? Of neen, doe maar ineens overmorgen? Waar gaan we heen wanneer we onze ogen een laatste keer sluiten? Beseffen we het wanneer we onze laatste adem uitblazen?

Niemand zal er ooit het antwoord op weten. Ons hele leven zullen we moeten leren te accepteren dat het ooit allemaal stopt. En daar schuilt voor mij net de schoonheid van het leven.

Ik sprak ooit met mijn vader, toen hij al op latere leeftijd was. Hij was net 91 geworden, of zoals hij het zelf zei: 'Ja ja, eenennegentig, maar eigenlijk al in mijn tweeënnegentigste jaar, hé'. De meeste mensen

vinden het confronterend om ouder te worden, maar dat was voor mijn vader niet het geval. Ik vroeg hem: ‘Papa, ben jij bang van de dood?’ En hij antwoordde: ‘Ja natuurlijk, maar wat moet ik anders doen? Al mijn vrienden zijn al dood, mijn kinderen staan op hun eigen benen en ik weet dat jullie ervoor zullen zorgen dat jullie mama niets tekortkomt. Het is mooi geweest. Ik heb het allemaal gezien.’ Zijn woorden gaven me een nieuw inzicht. Ik was net dertig geworden en ik had altijd al schrik gehad voor de dood. Maar het besef dat je de dood kunt accepteren, was een gigantische rustfactor in mijn leven, waar ik tot vandaag blij om ben.

Zijn begrafenis werd geen treurnis om wat we moeten missen, maar een viering van wat een mooi leven er geweest was. Op zijn doodsprentje staat zijn slagzin: ‘Het leven is boeiend!’ Klopt helemaal, papa, maar ook de dood is boeiend, want onlosmakelijk verbonden met het leven.

Helaas kan de dood ook onverbiddelijk zijn. Niet iedereen heeft het geluk om er een heel leven bij te zijn. Laat staan tweeënnegentig te worden. Soms komt de dood op een onverwacht en ongelukkig moment. Het leven is als een feest. Sommige mensen krijgen er maar niet genoeg van en blijven tot de late uurtjes, tot ze uiteindelijk dan toch moe zijn. Anderen willen ook blijven, maar moeten vroeger naar huis, door onvoorziene omstandigheden. Of omdat de vermoeidheid sneller komt dan ze hadden verwacht. Misschien is God dan toch een dj.

Op elk feest zijn er ook mensen die zich niet zo amuseren en vroeger naar huis willen. Het nadeel van een bewustzijn hebben is dat je je ook bewust kunt zijn van ongelukkigheid. Zij kiezen ervoor om zelf in het bootje van de dood te stappen en mee de rivier af te varen, onder de troostende warmte van zijn cape. De mensen in dit boek tonen al die verschillende manieren om naar de dood te kijken.

Toen de vraag kwam van Annelies en Bart om het voorwoord te schrijven van hun prachtige project, hoefde ik niet lang na te denken. De dood blijft een taboe. En ik ben als de dood voor taboes. Het dode lichaam is misschien nog een groter taboe. Er wordt wel eens gezegd dat een levenloos lichaam geen goeie herinnering is aan de persoon die je kende. Maar zou het niet net ons lichaam eren om nog een laatste keer te kijken naar wat was? Zoals bladeren door een oud fotoalbum, kijken naar wat was, maar niet meer is? Datgene wat niet meer is, herinneren zoals het was. Als een eerbetoon aan het instrument dat ons lichaam is voor onze geest. Zoals een muzikant terugkijkt naar zijn eerste instrument, het instrument dat hem de liefde voor muziek gaf. Zo kan ons lichaam ons misschien wel liefde voor het leven geven.

Misschien moeten we samen de dood wat meer omarmen, opdat we het leven meer kunnen vieren en leren appreciëren.

‘Alles wat je doet,
wordt uiteindelijk
weer ongedaan gemaakt,
dat weet ik.

En zodra je geboren wordt,
begin je te sterven.
Maar tussen geboorte en dood
ligt het leven.'

Simone de Beauvoir

‘Mijn leven
is goed geweest
maar veel
te kort’

Marc — 58 jaar

‘Toen ik wist dat ik ziek was, hebben we ons voorgenomen om nog alles uit het leven te halen. We hebben veel gereisd, in Europa en daarbuiten. Ons idee was om dat te blijven doen. Als ik in een rolstoel zit, trekken we nóg de hele wereld rond. Dat ik ook mentaal zou achteruitgaan, daar had ik geen rekening mee gehouden. De eerste diagnose kwam in 2009. Het begon met mijn voet die een vreemde beweging maakte tijdens het joggen. Je gaat dan dokters en specialisten af en krijgt soms rare antwoorden. *Stop met lopen, dan is het opgelost.* Op een dag schoof iemand mij een artikel onder de neus. Ik wist direct: *dit is het.* Parkinson. In het begin was de impact beperkt. Ik kon nog bijna alles, dus we negeerden de ziekte en gingen gewoon door met doen waarin we goesting hadden. Gaandeweg kreeg ik naast de fysieke ook andere klachten. Hallucinaties. Ik maakte een psychose door. Ik kreeg te horen dat ik de vorm van Parkinson heb die tot dementie leidt. Die tweede diagnose was de zwaarste. Er volgde een periode van rouw. De dokter gaf mij twee tot vijf jaar. We zijn nog naar Nieuw-Zeeland gegaan. De laatste verre reis. Dat was moeilijk te aanvaarden. We hebben veel geweend.

Mijn vrouw heeft gevraagd:
“Hoe ver wil je gaan?”
Ik heb gezegd: als ik
jouw naam niet meer
kan uitspreken, wil ik
er niet meer zijn”.

Van dag tot dag leven werd mijn overlevingsstrategie. Zo kan ik nog af en toe genieten. Maar ik ben slim genoeg om te weten waar ik voor sta. Ik heb snel besloten dat ik geen schim wil worden van mijzelf. Ik wil zelf kunnen bepalen wanneer het genoeg is. Maar ik weet nu al dat dat verschrikkelijk moeilijk zal zijn. Ik kom uit een familie waar nooit over de dood gesproken werd. Met Karen, mijn vrouw, kan ik er gelukkig wel over praten. Zij heeft al gevraagd: *hoe ver wil je gaan?* Ik heb gezegd: *als ik jouw naam niet meer kan uitspreken, wil ik er niet meer zijn.* In mijn situatie móét je de dingen benoemen.

Bij Vonkel, een centrum rond levenseinde, kregen we de nodige info. *Wat zijn de voorwaarden voor euthanasie? Hoe pak je het aan?* Die algemene informatie heb ik vrij nuchter verwerkt. Pas toen het concreet over mijn eigen situatie ging, kreeg ik het moeilijk. Je moet dan ook op zoek naar iemand om in je proces mee te gaan. Onze vaste huisarts zei: *ik begrijp je vraag, maar ik ga het niet doen.* Het was de periode van het euthanasieproces rond Tine Nys. Intussen hebben we via een palliatief centrum de noodzakelijke ondersteuning. Als ik wil, kan ik het morgen doen. Dat is een geruststelling. Tegelijk is het heel confronterend.